

PRIKAZ KNJIGE

Why Humans Fight? The Social Dynamics of Close-Range Violence

SINIŠA MALEŠEVIĆ

Cambridge University Press, 2022., 320 str.

U svojoj najnovijoj knjizi *Why Humans Fight? The Social Dynamics of Close-Range Violence*, Siniša Malešević pruža široku analizu fenomena nasilja iz neposredne blizine, unoseći u raspravu raznovrsne perspektive iz znanstvenih disciplina poput povijesti, sociologije, psihologije, antropologije, politologije, neuroznosti i evolucijske biologije. Pripremno istraživanje za ovu studiju počiva na kombinaciji jednog impresivnog pregleda širokog spektra znanstvene literature i dokumentarnih izvora, na prvom mjestu intervjuua s bivšim borcima koji su zabilježeni tijekom minulih decenija u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Irskoj. Koristeći ovo istraživanje za analizu kolektivnog nasilja – nasuprot nasilja između pojedinaca – Malešević stvara koncept “društvene agresivnosti” (“social pugnacity”), koji definira kao “relacijski, promjenjivi i kolektivni karakter bliske borbe” kojeg oblikuje interakcija strukturalnih faktora i ljudskog djelovanja (str. 8, prijevod D. M.). Malešević postavlja taj koncept kao temelj diskusije o pitanju kako je međuljudsko grupno nasilje operiralo te kako operira danas u različitim prostornim i vremenskim kontekstima.

Malešević ocrtava opseg svoje studije povlačeći dvije ključne distinkcije. Prvo, on razlikuje *nasilje*, koje promatra kao proizvod društvenih odnosa, i *agresiju*, koja je ukorijenjena u fiziološkim i psihobiološkim faktorima. Drugo, on pravi razliku između *sukoba* i *nasilja*, tvrdeći da svi sukobi ne rezultiraju nasiljem. Takav nijansirani fokus omogućuje mu da se usredsredi na manji spektar grupnih sukoba, onih koji eskaliraju u međugrupno nasilje.

Maleševićev rad premošćuje značajne interdisciplinarnе praznine, sintetizirajući perspektive koje se rijetko dovode u izravan dijalog. Nadovezujući se na svoja prethodna istraživanja (Malešević 2010, 2013, 2017, 2019), on obogaćuje razgovor o nasilju uključivanjem mikroanaliza i mezorazinskih analiza

“društvene agresivnosti”. Struktura knjige – sa svakim poglavljem fokusiranim na specifična pitanja vezana uz nasilje iz neposredne blizine – pokazuje impresivnu širinu istraživanja i znanstvene refleksije, unoseći saznanja iz različitih područja te na taj način izvlačeći snažne i višestране zaključke.

Maleševićeva knjiga pridružuje se raspravi između dominantnih naturalističkih interpretacija nasilja (onih koje naglašavaju ljudsku biologiju kao temelj nasilnog djelovanja) i mikrosocioloških pristupa, koji nasilje objašnjavaju kroz prizmu složene interpersonalne dinamike. Malešević se priklanja potonjem taboru, ali dodaje strukturalne i organizacijske sile kao ključni faktor objašnjenja, predstavljajući “društvenu agresivnost” kao “situacijski proizvod” oblikovan povijesnim konfiguracijama i društvenom dinamikom (p. 327). Malešević uspješno pokazuje da dominantne naturalističke perspektive često previđaju strukturalnu kompleksnost kolektivnog nasilja, pozivajući na preispitivanje našeg razumijevanja motivacija koje stoje iza grupnih sukoba.

Knjiga je tematski organizirana u jedanaest poglavlja. Svako poglavljje pridonosi Maleševićevoj strategiji postepenog građenja odgovora na pitanje koje uramljuje cijelu studiju, postavljeno u naslovu. Već u 1. poglavljju, Malešević odbacuje neizbježni determinizam temeljenja ljudskog ponašanja na biologiji; dok biologija, po Maleševićevom mišljenju, igra osnovnu ulogu, njegovi zaključci nalažu da socioekonomija, politika, kultura, organizacijske strukture, ideologija, okolišni konteksti i drugi promjenjivi uvjeti stoje iza najvećeg dijela međuljudskog nasilja. U 2. poglavljju nastavlja kritizirati determinističke pristupe (ovaj put ekonomske) sugerirajući da, iako su ekonomski faktori relevantni, osobni interes sam po sebi nije dovoljan da motivira ljude na nasilje iz neposredne blizine. Poglavlja 3, 4 i 5 istražuju uloge ideologije, prisile i individualne motivacije za borbu, uvijek iznova naglašavajući složenost, važnost društvenih okvira i nužnost preklapanja višestrukih faktora za izbijanje grupnog nasilja iz neposredne blizine. Raspravljajući o odnosu ideologije i individualne motivacije, Malešević uvjerljivo postavlja “borbu za druge” motivacijom temeljnijom od ideologije, izvođeci važan zaključak da različite ideologije u biti predstavljaju različite načine grundiranja “borbe za druge” kao osnovne konstante međugrupnog nasilja.

U 6. poglavljju, ispitivanjem fenomena *odsutnosti* nasilja – slučajeva kad je nasilje izbjegnuto – Malešević nas dovodi do zaključka da je nenasilje dominantna društvena norma, što je u suprotnosti s teorijama koje međuljudske borbe vide kao prirodno stanje ljudske vrste. Malešević tvrdi da ni nasilje ni

nenasilje ljudima ne dolazi “prirodno”, tj. da i nasilje i njegovo izbjegavanje predstavljaju aktivne, smislene reakcije na konkretne okolnosti. Nastavak Maleševićeve argumentacije u 7. poglavlju svrstava se uz niz studija koje neposredne okolnosti i interpersonalnu solidarnost pozicioniraju iznad ideološke indoktrinacije pri objašnjavanju individualnog učešća u masovnom nasilju, poput klasične studije *Obični ljudi* Christophera Browninga.¹

Nadalje, Malešević istražuje društvenu koheziju i emocionalne reakcije u poglavljima 8 i 9, tvrdeći da sveobuhvatne analize međuljudskog nasilja moraju uzeti u obzir solidarnost na mikro razini, organizacijske strukture te povijesne i kulturne varijabilnosti. U 10. poglavlju tvrdi da emocionalna dinamika koja omogućuje ubijanje iz neposredne blizine nastaje kroz samo nasilje, a ne kroz emocionalne predispozicije svojstvene našoj biologiji *a priori*. I opet, Malešević odbija simplifikiranje i skreće pozornost na složenost – “varijabilnost, nepredviđenost te kontekstualnu uvjetovanost ubijanja” (str. 14, prijevod D. M.). Naglasak na složenost upućuje i njegove poglede na budućnost: u završnom poglavlju Malešević raspravlja o distopijskim svjetovima fiktivnih postapokaliptičnih narativa, kroz koje se obraća na teme *budućnosti* nasilja, koje se rjeđe podvrgavaju znanstvenoj analizi. Malešević povezuje te narative s dugom poviješću teorija koje nasilje među ljudima pozicioniraju kao prirodno stanje stvari – od Machiavellija, Hobbesa i socijaldarvinističke hipoteze o “preživljavanju najjačih” do neorealista i teoretičara kognitivne evolucije. Nakon što je pokazao da je “društvena agresivnost” uvelike ovisna o sociokulturnim, ekonomskim, političkim, ideološkim i organizacijskim kontekstima te stoga beskonačno promjenjiva, Malešević tvrdi da je spektar mogućnosti za našu budućnost mnogo širi od endemski nasilnih distopijskih narativa.

Postignuća Maleševićeve studije su znatna. Sistematskim analitičkim pristupom, temeljitim interdisciplinarnim pregledom literature i efektivnim korištenjem dokumentarnih izvora, autor uspostavlja sliku kolektivnog nasilja kao fenomena koji ovisi o kontekstu, suprotstavljajući se tradiciji oslanjanja na evolucijsku biologiju. Njegove snažne, promišljene kritike monokausalnih teorija naglašavaju potrebu za složenošću u razumijevanju međuljudskog nasilja.

¹ Christopher Browning, *Obični ljudi: 101. rezervni policijski bataljon i konačno rešenje u Poljskoj* (Beograd: Fabrika knjiga, 2004). Izvorno izdanje: Christopher Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (New York: Harper Perennial, 1992).

Knjiga nije bez svojih slabosti. Ponekad se Maleševićevi argumenti čine previše pojednostavljenima, potencijalno podcjenjujući dubinu raznih disciplinarnih teorija kojima se bavi. *Why Humans Fight?* uvjerljivo postavlja društveni kontekst u srž niza aspekata nasilnog ponašanja, ali takav fokus riskira da se argumentacija učini donekle repetitivnom. Nadalje, Maleševićeva nevoljkost da uključi određena biološka objašnjenja za “društvenu agresivnost” može potkopati robusnost njegovog argumenta, budući da su se naši društveni i razvojni kapaciteti očito razvili kao rezultat evolucijske kompetitivne prednosti čovječanstva – kognitivne sposobnosti; štoviše, ova se široka evolucijska perspektiva međusobno ne isključuje s tezama Maleševićeve knjige, a krajem 1. poglavlja autor i sam spominje osnovnu ulogu biologije (str. 40–43). Naposljetku, manji problemi s uređivanjem, kao što je kronični nedostatak zarezana odgovarajućim mjestima u tekstu, umanjuju ukupnu kvalitetu publikacije – propust koji se loše odražava na uredničke standarde izdavačke kuće Cambridge University Press, te je predstavljao svojevrzni kamenčić u cipeli tijekom putovanja ovog čitatelja kroz Maleševićevu izvanrednu studiju.

U zaključku, *Why Humans Fight?* predstavlja neuobičajenu analizu nasilja iz neposredne blizine, utemeljenu na impresivnom obimu interdisciplinarnosti i efektivnoj upotrebi dokumentarnih izvora. U domeni studija masovnog nasilja, pozivajući čitatelje da razmotre višestranu prirodu “društvene agresivnosti” unutar kompleksnih strukturalnih i društvenih konteksta, ova knjiga iznimno je važan doprinos te obavezna literatura za svakoga tko izučava taj fenomen.

Danijel Matijević

Centar za istraživanje Holokausta i genocida na jugoistoku Europe i YUFE4-MSCA,

Sveučilište u Rijeci

Sveučilište u Maastrichtu